

Olga Płaszczewska
Uniwersytet Jagielloński
olga.plaszczewska@uj.edu.pl

DWA GŁOSY Z MEDIOLANU – ANTONIA POZZI I ALDA MERINI

Antonia Pozzi (1912–1938) i Alda Merini (1931–2009) to włoskie poetki stosunkowo mało znane polskiemu odbiorcy¹, często rozpoznawane jako autorki *liryki miłosnej*. Biografię artystyczną każdej z nich można by przedstawiać jako realizację romantycznego modelu egzystencji i twórczości. Mam nadzieję, że prezentowane tłumaczenia wraz z reprodukcją tekstów oryginalnych² zachęcą odbiorców do sięgnięcia po obszerniejsze wybory ich poezji.

---

¹ Pierwszy wiersz Antonii Pozzi w Polsce ukazał się dopiero w roku 2000, na łamach krakowskiego „Przekładańca” (7/2000, w tłumaczeniu O. Płaszczewskiej). Siedem innych wierszy (w tym również *Confidare*) ukazało się na łamach rzeszowskiej „Nowej Okolicy Poetów” (2003 nr 1, przekł. M. Woźniak). Popularyzatorem twórczości Aldy Merini jest Jarosław Mikołajewski – 7 wierszy, opublikowanych w 1992 roku na łamach „Świata Literackiego”, znalazło się w antologii włoskiej poezji XX-wiecznej *Radość rozbitków* (red. J. Mikołajewski, tłumacze różni, Izabelin 1997), trzy wiersze zamieszczono w „Literaturze na Świecie” (1999 nr 1), a cztery inne utwory (w tym *Lettera ai figli*) ukazały się na łamach dodatku do „Gazety Wyborczej” – „Wysokie Obcasy” (22/06/2002). Pięć utworów Aldy Merini w przekładzie Magdaleny Kamińskiej opublikowano we wrocławskiej „Odrze” (2005 nr 9).

² Teksty oryginalne za: Antonia Pozzi (2001). *Parole* (a c. di A. Cenni e O. Dino). Milano: Garzanti, Milano 2001 i Alda Merini (1998). *Fiore di poesia 1951–1997* (a cura di M. Corti). Torino: Einaudi.

* * *

Młodziutka Antonia Pozzi zginęła śmiercią samobójczą, pozostawiając po sobie obszerny zbiór rękopisów i fotografii. Twórczość poetycką Pozzi przedstawiano początkowo jako „pośmiertnie odkrytą” przez nieświadomą jej literackich inklinacji rodzinę (legenda Włoszki odtwarza w pewnym sensie mit Emily Dickinson), wiadomo jednak, że działalność artystyczna dziewczyny nie była w jej środowisku tajemnicą. Życie Pozzi trwało zaledwie 26 lat – był to intensywny czas nauki, górskich wędrówek, studiów, miłości, podróży po Europie, pracy nauczycielskiej i społecznej. W 1939 r. ukazał się pierwszy, pośmiertny zbiór jej poezji, zatytułowany *Parole (Słowa)*, zawierający 91 wierszy. Powojenne edycje jej utworów rozszerzano o kolejne, zaczerpnięte z manuskryptów teksty o wyraźnie autobiograficznym charakterze, zdradzające inspiracje między innymi poezją Reinera Marii Rilkego i Giuseppe Ungarettiego. Wydano także jej poświęconą twórczości Gustave’a Flauberta pracę magisterską, dzienniki, obszerny wybór korespondencji, szkice literaturoznawcze. Czytelniczka wierszy Pozzi nie powinna zwieść ich pozorna naiwność. Prostota języka jest w nich świadomą strategią stylistyczną, podobnie jak wybór wiersza wolnego jako podstawowej formy metrycznej, z licznymi asonansami i konsonansami, różnymi typami powtórzeń. Liryka Pozzi zaskakuje bogactwem odniesień intertekstualnych, zakresem i głębią problematyki – wśród powracających tematów pojawia się miłość (nieszczęśliwa, niespełniona lub źle spełniona, ale również synowska i macierzyńska), śmierć, relacja z Bogiem i sama poezja.

Antonia Pozzi (1912–1938)

Riflessi

*Parole – vetri
che infedelmente
rispecchiate il mio cielo –
di voi pensai
dopo il tramonto
in una oscura strada*

Przebłyśki

Słowa – szklane
niewierne
przebłyśki mego nieba –
pomyślałam o was
gdy słońce zaszło
w ciemnej ulicy

*quando sui ciotoli una vetrata cadde
ed i frantumi a lungo
sparsero in terra lume –*

26 settembre 1933

Venezia

*Venezia. Silenzio. Il passo
di un bimbo scalzo
sulle fondamenta
empie d'echi
il canale.*

*Venezia. Lentezza. Agli angoli
dei muri sbocciano
alberi e fiori:
come se durasse
un'intera stagione il viaggio,
come se maggio
ora
li sdipanasse
per me.*

*Al pozzo di un campiello
il tempo
trova un filo d'erba tra i sassi:
lega con quello
il suo battito all'ala
di un colombo, al tonfo
dei remi.*

22 ottobre 1933

Confidare

*Ho tanta fede in te. Mi sembra
che saprei aspettare la tua voce
in silenzio, per secoli
di oscurità.*

szyba spadła na bruk
a okruchy dżugo
rozświetlały ziemię –

26 września 1933

Wenecja

Wenecja. Cisza. Krok
bosego dziecka
na bruku
napęlnia echem
kanał.

Wenecja. Powolność. W zakątkach
murów kielkują
drzewa i kwiaty:
jakby podróż
trwała cały sezon,
jakby maj
już
rozsnuwał je
dla mnie.

Przy studni na placyku
czas
znajduje źdźbło trawy między kamieniami:
wiąże nim
swój rytm ze skrzydłem
gołębia, z pluskiem
wioseł.

22 października 1933

Zaufanie

Tak bardzo ci ufam. Chyba
umiałabym czekać na twój głos
w milczeniu, całe
lata mroku.

*Tu sai tutti i segreti,
come il sole:
potresti far fiorire
i gerani e la zàgara selvaggia
sul fondo delle cave
di pietra, delle prigioni
leggendarie.*

*Ho tanta fede in te. Son quieta
come l'arabo avvolto
nel barracano bianco,
che ascolta Dio maturargli
l'orzo intorno alla casa.*

8 dicembre 1934

Convegno

*Nell'aria della stanza
non te
guardo
ma già il ricordo del tuo viso
come mi nascerà
nel vuoto
ed i tuoi occhi
come si fermarono
ora – in lontani istanti –
sul mio volto.*

29 maggio 1935

Ricongiungimento

*Se io capissi
quel che vuole dire
– non vederti più –
credo che la mia vita
qui – finirebbe.*

*Ma per me la terra
è soltanto la zolla che calpesto
e l'altra*

Znasz wszystkie tajemnice
jak słońce:
mógłbyś sprawić, by kwitły
pelargonie i dzikie pomarańcze
na dnie kamiennych
jaskiń, legendarnych
więzień.

Tak bardzo ci ufam.
Otula mnie spokój
jak biały burnus Araba,
gdy słucha, jak Bóg sprawia,
że jęczmień dojrzewa pod domem.

8 grudnia 1934

Spotkanie

W pokoju
już nie ciebie
widzę
ale wspomnienie twej twarzy
gdy mi się pojawi
w pustce
i twoje oczy
gdy się zatrzymały
teraz – dawno temu –
na mojej twarzy.

29 maja 1935

Połączenie

Gdybym wiedziała
co znaczy
– już cię nie zobaczyć –
moje życie chyba
by się zakończyło.

Lecz ziemia dla mnie
to tylko skiba, którą depczę
i ta,

*che calpesti tu:
il resto
è aria
in cui – zattere sciolte – navighiamo
a incontrarci.*

*Nel cielo limpido infatti
sorgono a volte piccole nubi
fili di lana
o piume – distanti –
e chi guarda di lì a pochi istanti
vede una nuvola sola
che si allontana.*

17 settembre 1933

Afa

*Oggi
la mia tristezza esigente
a starnazzarmi nell'anima
pesantemente
come scirocco
pregno di salsedine*

Milano, 25 aprile 1929

po której stąpasz ty:
reszta
to przestrzeń
w której – zerwane tratwy – dryfujemy
aby się spotkać.

Na pogodnym niebie przecież
pojawiają się czasem obłoki
strzępki wełny
lub pierza – daleko –
a ten, kto chwilę później patrzy,
widzi samotną chmurę,
co się oddala.

17 września 1933

Zaduch

Dzisiaj
mój wymagający smutek
szarpie się w duszy
ciężko
jak wiatr sirocco
nabrzmiały od soli.

Mediolan, 25 kwietnia 1929

* * *

Aldę Merini los obdarzył natchnieniem poetyckim i zmysłem aforystycznym, ale zarazem doświadczył chorobą psychiczną. Postrzegane przez romantyków jako szczególny dar Boski „szaleństwo” (prawdopodobnie choroba dwubiegunowa) zmusiło ją do dzielenia życia na czas spędzony w szpitalach psychiatrycznych (długoletnie pobyty w niegodnych często warunkach, udokumentowane w bolesnym dzienniku *L'altra verità. Diario di una diversa* z 1986 r.) i poza nimi, na czas miłości i choroby, wyraźnie rozdzielone symboliczną granicą *tangenziale dell'Ovest*, zachodniej obwodnicy, prowadzącej do jednej z klinik, w których poetka była leczona. Poezja Merini to – jak podkreśla Maria Corti – poezja ciała, poezja sensualności przenikniętej głębokim mistycyzmem. To także poezja dramatycznego wyznania, często adresowanego do imiennie wskazanego odbiorcy, który jako „ty” liryczne staje się współuczestnikiem dramatu nadawcy. Sugestywne

metafory Merini z niezwykłą szczerością odsłaniają kobiecą cielesność, postrzeganą z zachwytem, lecz nie bez ironii. Jej ostrze wymierzone jest zwłaszcza w stronę strategii terapeutycznych współczesnej psychoanalizy, która – w wizji poetki – okazuje się narzędziem niewystarczającym do należytego poznania człowieka, jego umysłu i ducha. Erotyzm i wiara przeżywana w kategoriach paradoksu (jako poczucie „okrucieństwa Boga” i jednoczesna fascynacja ideałami chrześcijaństwa – ubóstwem, czystością, ofiarnością), doświadczenie samotności i choroby, lęk, to, obok wątku autotematycznego, główne zagadnienia obfitej (gdyż zalecaniej jako forma terapii) i dlatego nierównej artystycznie twórczości Merini.

Alda Merini (1931–2009)

Z tomu *La gazza ladra. Venti ritratti*:

*Amai teneramente dei dolcissimi amanti
senza che essi sapessero mai nulla.
E su questi intessei tele di ragno
e fui preda della mia stessa materia.
In me l'anima c'era della meretrice
della santa della sanguinaria e dell'ipocrita.
Molti diedero al mio modo di vivere un nome
e fui soltanto una isterica.*

Z tomu *La Terra Santa* (1984):

*Un'armonia mi suona nelle vene,
allora simile a Dafne
mi trasmuto in un albero alto,
Apollo, perché tu non mi fermi.
Ma sono una Dafne
accecata dal fumo della follia,*

Kochałam czule najmilszych kochanków
tak że się nigdy nie zorientowali.
Tkałam dla nich pajęczę sieci
i padłam łupem własnego rozumu.
Miałam w sobie duszę nierządniczy
duszę świętej morderczyni hipokrytki.
Memu życiu wielu dało imię
a byłam zwykłą histeryczką.

Harmonia dźwięczy mi w żyłach,
więc jak Dafne
staję się wysokim drzewem,
Apollo, abyś mnie nie powstrzymał.
Lecz jestem Dafne
ośleplą od dymu szaleństwa,

*non ho foglie né fiori;
 eppure mentre mi trasmigro
 nasce profonda la luce
 e nella solitudine arborea
 volgo una triade di Dei.*

Z tomu *La volpe e il sipario* (1997):

*Potresti anche telefonarmi
 e dirmi in un soffio di vita
 che hai bisogno del mio racconto:
 favole di una bimba che legge i sospiri,
 favole di una donna che vuole amare,
 una donna che cerca un prete
 per avere l'estrema unzione.*

Z *Aforyzmów (Aforismi)*:

*La psicanalisi
 cerca sempre l'uovo
 in un paniere
 che si è perduto.*

*

*Mi sveglio sempre in forma
 e mi deformato attraverso gli altri.*

*

Chi è a corto di bugie non può salvarsi.

*

*Dormivo
 e sognavo
 che non ero
 al mondo.*

*

*Gusto il peccato come fosse
 il principio del benessere.*

*

*Il paradiso non mi piace
 perché verosimilmente non ha ossessioni.*

*

*Se Dio mi assolve
 lo fa sempre
 per insufficienza di prove*

nie mam liści i kwiatów;
 a przecież gdy się odmieniam
 głębokie rodzi się światło
 i w drzewną samotność
 obracam trójcę Bogów.

Mógłbyś chociaż zadzwonić
 w mgnieniu życia powiedzieć
 że potrzebujesz mojej opowieści:
 bajek dziewczynki, co czyta westchnienia,
 bajek kobiety, która pragnie kochać,
 kobiety, która szuka księdza,
 by dostać ostatnie namaszczenie.

Psychoanaliza
 zawsze szuka jajka
 w zagubionym
 koszyku.

*

Zawsze budzę się w formie.
 Deformują mnie inni.

*

Nie uratuje się ten, komu zabraknie kłamstw.

*

Spałam
 i śniłam,
 że mnie nie ma
 na świecie.

*

Smakuję grzech jakby był
 zasadą szczęścia.

*

Raj mi nie odpowiada,
 bo prawdopodobnie brak tam jest obsesji.

*

Bóg mnie rozgrzesza
 zwykle
 z braku dowodów.

Le voglie erotiche
sono sempre riferite a un palinsesto.

Non si sa mai
quanto sia lunga
la lingua
degli innamorati.

Pragnienia erotyczne
zawsze wiążą się z palimpsestem.

Nigdy nie wiadomo
jak daleko sięga
język
zakochanych.